

MINNESBILDER FRÅN SVANHULT

Att vandra på en kyrkogård är ett säkert sätt att aktivera minnet. De bortgångnas personlighet framkallas på nytt. Som på en film kan man i minnet se och höra för länge sen bortgångna personer. Händelser och miljöer som glömts bort dyker i minnet upp igen.

Min vandring på Udenäs kyrkogård är inte systematisk. Men efterhand kommer jag ändå till de flesta gamla Svanhultsbarnas gravstenar. Några obemedlade har kanske begravts på ett för ändamålet allmänt område. De har inga gravvårdar och när min generation är borta är personerna också bortglömda. Följande berättelse är ett resultat av en höstlig vandring på Udenäs kyrkogård.

Min barndoms by heter Svanhult och ligger i norra änden av Udenäs kommun, som numera ingår i Karlsborgs kommun. Svanhult var på den tiden, 1930-talet, bebott av ett 60-tal personer. Idag bor ett 10-tal personer i byn. Då fanns det 8-10 barn i skolåldern nu finns det inga.

Svanhult bestod av ett dussintal fastigheter där alla hade någon form av jordbruk. Gårdarna var små och enbart jordbruket kunde ofta inte ge rimlig försörjning. De allra minsta gårdarna hade inte egen dragare utan fick hjälp av bättre rustade grannar. Till nästan alla gårdar hörde mindre skogsområden.

Vanliga bisysslor var skogshuggning eller körning för de som hade lämpliga dragare för detta. Mindre inkomster kunde tillfälligt fås vid trösk och potatisupptagning. Speciellt vid trösk byttes dagsverke mot dagsverke varför detta ofta inte medförde att kontanter flöt in.

Båtar byggdes på tre ställen i Svanhult, hos Alfred Andersson i Sör-Alfreds, Johan Karlsson i Johans och i mitt föräldrahem Åstorp. Min far, John Nilsson, var en skicklig snickare som förutom båtar även kunde göra möbler, inredning och annat som behövdes i ett hem på landet. Han gjorde t ex vagnshjul, manglar och laggkärl.

Hos Axel Andersson tillverkades cementtegel. Han bodde i Einars före Einar Rolander. Efter som elektricitet saknades hos nästan alla var arbetet primitivt och arbetskrävande vad som än skulle göras.

Svanhults såg och kvarn hade eget elverk och bl a belysning inne och ute. Batterier för radioapparater kunde man här få laddade för en liten avgift. Belysning fick man med hjälp av fotogenlampor och karbidlampor. Den norra delen av Udenäs socken och Tiveds socken elektrifi-

erades först 1945-46. Ett arbete, som även jag deltog i, för övrigt min första fasta anställning.

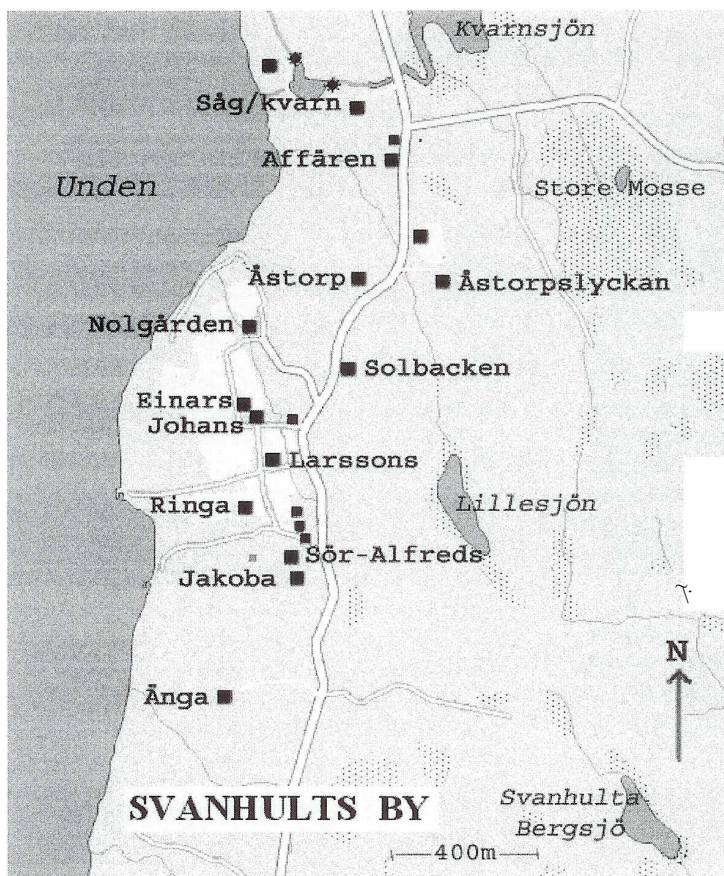
Det fanns ingen skola i Svanhult. De mindre barnen fick gå den två kilometer långa vägen till Skeppshult. En problemfri promenad på sommaren men mödosam på vintern med ibland djup snö. Vägarna plogades med hästar och oxar., Detta skedde inte alltid samma dag som snön föll. Vintern 1937 övergick man till att ploga med lastbil. Men plogbilarna var få och man hann inte att ploga alla vägar den första dagen. Kläderna och skorna kunde ibland vara blöta när man kom till skolan. Eldningen sköttes av lärarinnan och det hände att det inte var eld i kaminen när barnen anlände. Smörgåsarna förvarades i det oeldade kapprummet, men de medhavda mjölkflaskorna placerades i en ring runt kaminen för att bli lite tempererade till matrasten.

De äldre barnen hade 4,5 km att gå till Havsmons skola. Denna hade till en början samma standard som i Skeppshult. I slutet av 1930-talet installerades en värmepanna i kapprummet samt radiatorer i klassrummet och lärarbostaden. Eldningen sköttes till belåtenhet av Ture i Mostugan. Det bör nämnas att några av mina skolkamrater hade två till tre km längre väg än jag hade. Det innebar en daglig promenad på 10 km till Skeppshult och 15 km till Havsmön. Skolskjutsar var inte ens påtänkta då. Inte så sällan hände det emellertid att vi fick åka med Evert Anderssons lastbilar. Hur bråttom han än hade stannade han och lät oss åka med. Det kunde vara tre-fyra ungar i hytten ibland. Denna vänlighet var mycket uppskattad.

Mot norr gränsade Svanhult till Kopparhult som låg i Tiveds kommun. Gränsen gick i en å som utgjorde tillflöde till den såg och kvarn som familjen Ahlsten lät uppföra i början på 1930-talet. Samma å gav vatten till den nedströms belägna Kopparhults såg och kvarn som funnits på platsen redan under 1800-talet.

Familjen Ahlsten bestod av Henning och Ida och deras tre barn, Filip, Adele och Josef. Henning och Ida hade tidigare tjänst hos sekteristen Hedlund, som hade sin verksamhet vid Nylandsdal vid Undens sydände. Åtminstone Ida arbetade som kolportör och gick över hela landet och sålde Hedlunds skrifter.

Deras önskan att skapa en egen tillvaro resulterade i att de lämnade Hedlund och uppförde en såg, kvarn och snickeriverksamhet i Svanhult.

Karta över byn Svanhult tecknad av Rune Johansson.

Den äldre sonen Filip var ett universalgeni. Han gjorde ritningar och installationer. Med endast normal skolgång och kanske någon brevkurs måste han ha varit mycket begåvad. Han avled tyvärr vid 27 års ålder.

Utrustning och instrumentering var enkel, men funktionen var det inget fel på för den som kunde sköta anläggningen. Brodern Josef kunde anläggningen utan och innan och drev rörelsen

tillsammans med fadern tills att snickeriet brann ner 1945. Därefter kunde traktens båtbyggare fortfarande få båtverket sågat men inte hyvlat. Jag kom att arbeta i sågen somrarna 1942-44. Sågen gick tidvis både natt och dag i mån av tillgång på vatten. Verksamheten sysselsatte tidvis flera personer förutom familjen. Svanhults Såg och Kvarn är ett exempel på företagsverksamhet utöver det vanliga.

Ida Ahlsten var Svanhults barmhärtige samarit. Hon tvekade aldrig att hjälpa till när grannarna var sjuka. Hon hade kunskaper om näringslära och vissa medikamenter. En osviktig salva som drog var ur sår tillverkades och delades ut till behövande. Den saknade "bäst före datum" men föranledde säkert inga reklamationer.

Närmaste granne till Ahlstens var familjen Rolander i affären. Carl Johan Rolander var byns handelsman. Han var född 1870 och enligt uppgift son till Frans Oskar Stråle. Carls mor hette

Charlotta. Hon hade en relation till Frans Oskar som resulterade i sonen Carl. Modern gifte sig senare med änkemannen och skräddaren Rolander som adopterade Carl. Familjen levde under Carls uppväxt i Roll i Udenäs. Någon gång omkring sekelskiftet öppnade Carl och hans hustru Ida affär i Svanhult. Den första lokalen var belägen i en gammal byggnad som revs i början av 1900-talet. När en bättre fastighet blev ledig flyttades affären dit där den blev kvar till

Ida och Henning Ahlsten med barnen Adele, Josef och Filip.

mitten på 1950-talet. Carl och dottern Signe flyttade i mitten på 1940-talet till Kil i Värmland. Vid ett besök hos sonen Einar i Svanhult avled Carl hastigt i en ålder av 79 år. Affären drevs i annan regi ytterligare ca 10 år då den lades ner. Rolanders fastighet gränsade till mitt föräldrahem Åstorp och hade för ett par generationer sedan hört till samma ägare, min farfars far.

Karl och Ida Rolander utanför handelsboden i Svanhult. Fotot är troligen från 1920-talet.

Mina föräldrar drev ett litet jordbruk som tillsammans med fars snickarkunnande gav försörjning av den stora familjen. Livet på landsbygden var i början av 1930-talet magert, men för den skull inte glädjefullt. Att skaffa mat och kläder till en stor barnaskara, elva stycken, var säkert inte enkelt. Med rågmjölsgröt, lingon och potatis lider man ingen nöd även om det inte är lyxigt. Kläder var ett större problem. De äldres kläder syddes om till de yngre flera gånger för att till slut bli inslag i en trasmatte. Nutida prat om återanvändning är närmast löjeväckande jämfört med den recirkulation som var en tvingande nödvändighet då.

Min fars snickarkunnande var en stor tillgång. Kunnandet hade gått i arv i generationer. Min farfar Erik Nilsson byggde t ex Undenäs Gästgivargård. Min far har i omgångar utfört arbeten på sockenstugan och ålderdomshemmet i Undenäs. Att kunna göra de arbeten som min far och farfar gjorde med så enkla verktyg är en stor bedrift. I mitten av 1930-talet fick far arbete vid

Bröderna Svenssons båtvarv i Karlsborg. Veckopendlandet fortsatte fram till pensioneringen i slutet av 1940-talet. Under tiden fick hemmet skötas av mor Adina och hemmavarande barn.

På andra sidan vägen vid den s k Åstorpslyckan bodde skräddaränkan Maria Charlotta Andersson. Hon var född vid Bodabäcken i Svanvik. Troligen hörde hennes familj till de som tvingades flytta när militären gjorde skjutfält av området. Hon var varmt religiös och upplät mark till ett missionstält varje sommar. Hennes söner var tidiga med att skaffa radiomottagare. Till en början var det kristallmottagare med hörlurar. Senare kom högtalande apparater som flera kunde lyssna till. Mina äldre bröder skaffade även kristallmottagare. Men eftersom bara två kunde lyssna samtidigt brukade jag springa över till Charlotta eller Lotten, som hon ofta fick heta. Där fanns alltid en lur ledig så man kunde följa Svenska Skidspelet eller andra intressanta program.

När Lotten flyttade till Skövde kom Albert och Betty Jansson och deras dotter Alva att bli våra nya grannar. De hade avslutat sitt liv som kronarrendatorer. Albert var då 62 år och nästan 50 år äldre än jag. Trots ålderskillnaden var han en god vän. Vi var både fiske- och arbetskamrater. Janssons var inte bara skotsamma och ärliga, de var även gladlynta och gästfria. Tyvärr gick Albert bort helt hastigt 1946. Betty levde till 1969.

På samma sida av landsvägen som Lotten bodde Bertil och Astrid Johansson i Solbacken. Bertil, mera känd som "Målarebertil", var en utomordentlig skicklig yrkesman. Han behärskade alla tekniker och färger men arbetade nog helst med linoljefärg. Bertil följde med tiden och hade redan 1930 en bälkkamera. Då tog han ett foto på vår syskonskara. Alla andra hade lådkameror som gav ganska begränsade möjligheter. Bertil hade tidigt en högtalarradio som kunde ta in även utländska stationer. Ljudkvaliteten var nog inte så god men upplevelsen var enorm. Att höra vad som hände hundratals mil bort var fantasieggande.

Närmaste granne längs sjön Unden var Evert Andersson med familj i Nolgården. Everts föräldrar, Karl och Augusta levde till början av 1950-talet. Båda var då över 90 år gamla. På 1930-talet var de i god vigör. Karl var med och åkte skridskor på Unden. Skridskorna var primitiva, en stålskena på en träplatta som fästes på skon med snören eller en läderrem. Även jag lärde mig åka på sådana. Karl var lugn och vänlig mot barn. Under regniga dagar kunde

Augusta och Karl Andersson Nolgården Svanhult. Fotot från omkring 1940.

han, sonsonen Ake och jag sitta i ett uthus och spela något enkelt spel.

Evert var den verkliga entreprenören. Redan i början på 1920-talet startade han lastbilsåkeri. Han kom så småningom att ha flera lastbilar i verksamhet. Jag och de flesta av mina bröder har arbetat som lastare åt Evert. Under andra världskriget, när många i tjänstepliktig ålder var mobiliserade, kunde även en 15-åring komma ifråga som lastare. För min del gällde det körning av meterved och massaved. Timmerkörning var jag för lätt för. Redan under skolåldern arbetade jag åt Evert med att såga och hugga gengasved. Det var ett ganska lätt jobb som sonen Ake och jag ofta hjälptes åt med. Evert berättade att när han startade åkeriet kunde han

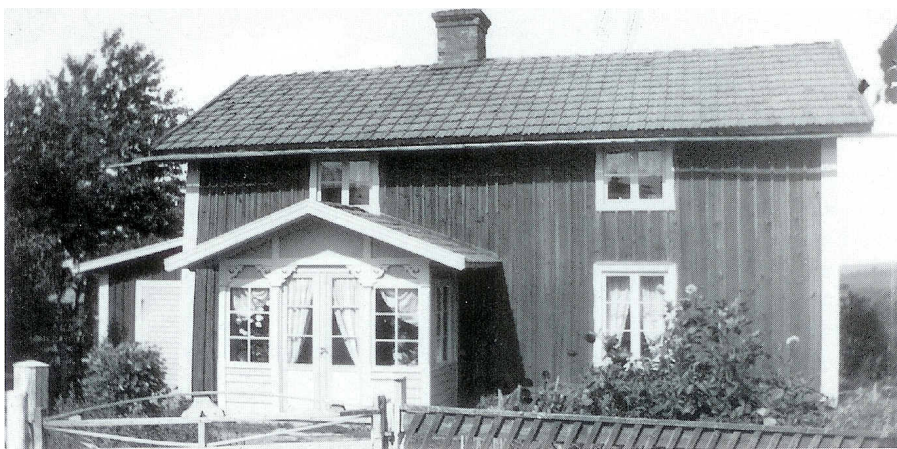
köpa bensin för åtta öre/liter. Han hade säkert haft synpunkter på dagens bensinpris. Everts sonsöner har kvar fastigheten, men åkeriet är borta.

Nästa granne var Johan och Augusta Karlsson i Johans. Augusta var min faster. Deras två barn var lika gamla som min näst äldste bror. Johans far hette Karl Hammar. Han dog i början av 1930-talet. De bodde i Svanhults äldsta hus som troligen fanns på samma ställe som vid laga skiftet omkring 1850. Johan hade också båttillverkning men i mindre omfattning än min far.

Intill Johan bodde Axel och Alma Andersson i det hus som senare kallades Einars. Deras söner arbetade ofta vid sågen när de inte var sysselsatta med tillverkning av cementtegel. Axel var bror till Henning Ahlsten, men de hade av någon anledning olika efternamn. När familjen Andersson flyttade kom Einar och Karin Rolander dit. De var barnlösa men tog en fosterflicka som blev till stor glädje för dem. Einar delade en lastbil med sin sväger och hade på så sätt biinkomster. Han var en skicklig slaktare och anlätades flitigt av sina grannar. Fadern Carl Rolander köpte upp slaktdjur som Einar slaktade åt honom. Einar berättade att han på en dag hade slaktat en kalv och 18 får. Han var även en skicklig jägare som sällan kom tomhänt från skogen.

På nästa ställe allmänt kallat Larssons bodde Karl och Gunhild Larsson och deras fyra söner. Den äldste sonen, Arne, bor fortfarande i Svanhult, men vid en annan fastighet. De två äldsta sönerna var mina skolkamrater. Karl hade häst och körde i skogen samt var grannarna behjälplig vid slåtter och dylikt.

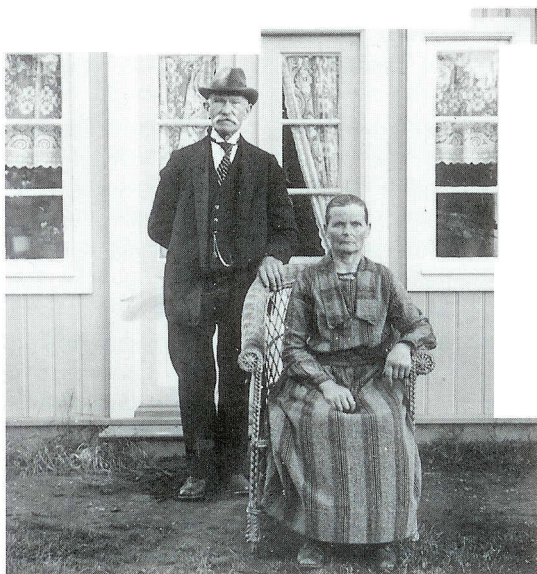
Intill Larssons fanns ett litet ställe, Ringa, som beboddes av August Ring. Han hade varit skogsvaktare på Rökneöarna, där hans söner bodde kvar till ön övertogs av militären. August kom

*Svanhults äldsta hus.
Tillhörde familjen Johan Karlsson.*

ibland med sin träbågade vedsåg för att får skulle fila den. Efteråt förklarade August regelbundet "Du skulle väl ha haft nåt öre, men ser Du jag har inte ett". Till historien hör att August inte var utan pengar.

Näst längst i söder bodde Alfred och Ellen Andersson och deras döttrar. Alfred byggde ofta båtar och var känd för kvalitet och säker leverans. Alfred kallades vanligen Sör-Alfred eller Båt-Alfred. Jag var ibland hos Alfred och hjälpte till när han skulle nita spannen i båten. En syssla som jag var väl förtrogen med från mitt hem. Alfred hade varit sjöman i sin ungdom. Han hade arbetat i maskin och var självskriven att sköta den gamla kultändningsmotorn som användes för att driva tröskverket. Både motor och tröskverk var samägt av bönderna i Svanhult och Skeppshult. Motorn var stor och tung med stora svänghjul men ändå bara på två hästkrafter.

Skomakaren Jacob Andersson och hans hustru Kristin.

Närmsta granne till Alfreds söderut var skomakaren Jacob och hans hustru Kristin. Deras barn utvandrade till Amerika. Till en början kom breven från dem ganska regelbundet. Ibland skickade de någon dollar vilket var till stor glädje för Kristin. Så småningom upphörde breven helt och därmed kunskapen om deras öde. Jacob var en barsk herre och svår att göra till lags. I synnerhet när det gällde att sätta och ta upp nåt lär han ha varit krävande. Endast Kristin kunde ro på ett nöjaktigt sätt. Jacob dog i början av 1930-talet. Därefter hade Kristin det knalt när varken skomakeri eller fiske gav ett tillskott.

Loms stuga sedan hälften uppeldats.

Skomakeriet som varit inrymt i en mindre byggnad användes åtminstone vid två tillfällen som bostad. Bland annat bodde levnadskonstnären och originalet Otto Andersson Lom där under slutet av sin levnad. Han var född 1860 och dog 1951. Otto var mångkunnig. Han kunde laga skor, göra korgar och såll och till och med bygga fioler. Otto var mycket spänstig och lärde sig cykla vid 75 års ålder. Vissa delar av bibeln kunde han utantill och han hade ett populärtekniskt kunnande som han inhämtade från veckotidningar som han läste flitigt. Före vistelsen i Svanhult bodde han i en enkel stuga mellan Lekemon och Uggletorp. Från början hade stugan rum och kök. Men under de snörika och kalla krigsvintrarna var vedhållningen ett problem. Då rev han rummet stock för stock och eldade i köket. Virket var gammalt och torrt och brann bra. Tungt arbete och långa transporter undveks. Otto hade varit gift med en kvinna som hette Tilda. Henne såg jag 1934 på ålderdomshemmet i Undenäs. Hon var född i en skogskoja mellan Ösjö och Svanhult. Hon var vithyad med midjelångt hår och ute i skogen kunde hon ha tagits för ett skogsrå.

Längst söderut låg Svanhults Äng, ofta bara kallat Änga. Där bodde Göran Eriksson. Han försörjde sig med skogsarbete och dagsverke.

De äldsta Svanhultsborna som jag minns var födda omkring 1860. Det är snart 150 år sedan. Det mänskliga minnet varar i bästa fall i en mansålder. När man kommer upp i ålder upptäcker man att det finns allt färre att fråga hur det var en gång. Man borde ha frågat tidigare men av olika anledningar blev det inte av. Mycket skulle vara vunnet om fotografier försågs med noteringar om tidpunkten och vilka som finns avbildade. Det är lättare att förstå nutiden om man vet mera om gångna tider.

Bengt Nilsson
Svanhult, numera Jönköping